

Tom 10/2018, ss. 55-82  
ISSN 0860-5637  
DOI: 10.19251/rtnp/2018.10(3)  
www.rtnp.pwsplock.pl

**Beata Cieśleńska**

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Płocku

**WKŁAD ZWIĄZKU NAUCZYCIELSTWA  
POLSKIEGO W PŁOCKU W DOKSZTAŁCANIE  
I DOSKONALENIE NAUCZYCIELI  
W LATACH 1945-1989**

**Contribution of Polish Teachers' Union in Plock to training  
and developing teachers in the years 1945-1989**

**Abstract:**

The process of further education and professional development of teachers played a crucial role in the educational system. Structural changes pointed to the path that teachers should follow. Their awareness of constant development was continually connected with education. Teachers felt that good professional skills were based on the development of already acquired education. Full qualifications, professionalism and dedication to the occupation constituted common ground for teacher's professional development that is a continuous process.

**Keywords:** train, improvement, education, teacher

**Abstrakt:**

Proces doształcania i doskonalenia nauczycieli odgrywał istotną rolę w systemie oświaty państwa. Zmiany ustrojowe wyznaczały drogę, którą powinni podążać nauczyciele. Ich świadomość ciągłego rozwoju nieustannie związana była z edukacją. Pedagodzy mieli poczucie, że dobry warsztat pracy opiera się na doskonaleniu

już zdobytego wykształcenia. Pełne kwalifikacje, profesjonalizm oraz poświęcenie dla wykonywanego zawodu stanowiły podstawę rozwoju zawodowego nauczycieli, który ma charakter ciągły.

**Słowa kluczowe:** doksztalcenie, doskonalenie, kształcenie, nauczyciel

## WPROWADZENIE

Zawód nauczyciela, jak żaden inny, wymaga systematycznego doskonalenia i doksztalcenia. Warunkiem utrzymania sprawności zawodowej jest bowiem systematyczna aktualizacja wiedzy i umiejętności pedagogicznych, zgodnie ze zmieniającymi się wymaganiami w dziedzinie kształcenia i wychowania. Ogół nauczycieli zawsze miał tego pełną świadomość i uznawał doksztalcenie i doskonalenie zawodowe za ważny czynnik własnego rozwoju.

Nauczyciele w Polsce legitymowali się różnym wykształceniem, dlatego konsekwencją zróżnicowanych potrzeb w dziedzinie doksztalcenia się nauczycieli było i jest wzbogacanie różnych form doksztalcenia i doskonalenia. Proces ten ulegał licznym modyfikacjom i zmianom na przestrzeni wielu lat.

Celem doksztalcenia i doskonalenia jest nie tylko zapobieganie inflacji wiedzy i umiejętności nauczycieli oraz utrzymanie ich na pewnym pułapie uznawanym, w danej chwili, jako wystarczający, ale przede wszystkim podwyższanie kwalifikacji. W związku z tym doksztalcenie i doskonalenie należy wiązać z kształceniem nauczycieli, gdyż stanowi jego kontynuację i rozwinięcie. Nie może obejmować tylko jednego elementu kwalifikacji zawodowych nauczycieli, którym jest wiedza pedagogiczno-psychologiczna, społeczna i merytoryczna, ale również powinno obejmować umiejętności praktyczne i sferę motywacyjną, postawy i poglądy nauczycieli.

Doksztalcenie nauczycieli czynnych stanowi proces uzyskiwania przez nich wyższych kwalifikacji faktycznych i formalnych, w drodze studiów dla pracujących i studiów wieczorowych. Prowadzi to do uzyskiwania tytułu przewidzianego dla nauczycieli w danym kraju, w Polsce – do tytułu magistra. Zjawisko doksztalcenia nauczycieli można uznać za wyraz deprecjacji

zawodu nauczycielskiego, gdyż oznacza ono, że do wykonywania zawodu nauczycielskiego dopuszczano się w Polsce ludzi bez kwalifikacji, co jest nie do pomyślenia w innych zawodach takich, jak: lekarz, inżynier czy prawnik.

W zakresie dokształcania nauczycieli w powojennej Polsce istniały odrębne formy:

- dla absolwentów szkół średnich,
- dla absolwentów 2-letnich studiów nauczycielskich oraz nauczycieli ze średnim wykształceniem,
- dla absolwentów studiów 3-letnich w uniwersytetach i wyższych szkołach pedagogicznych,
- dla absolwentów kolegiów nauczycielskich,
- w zakresie studiów specjalnych prowadzących do zdobycia kwalifikacji do nauczania drugiego przedmiotu i nowych zajęć fakultatywnych,
- studia i egzaminy eksternistyczne i indywidualne,
- inne formy, np. NURT, uniwersytety otwarte itp.

Dokształcanie nauczycieli spełnia wiele funkcji, jest także drogą do zapewnienia odpowiedniego statusu społecznego i materialnego, sposobem na sprostanie rosnącym potrzebom i oczekiwaniom ze strony uczniów i ich rodziców. Warto też zaznaczyć, że nauczyciele studiujący utożsamiają się z zawodem, a zdobywana wiedza i umiejętności porównywane są z własnym doświadczeniem i założonymi celami edukacji.

Doskonalenie nauczycieli to kolejny ważny składnik systemu kształcenia pozaszkolnego nauczycieli i stanowiący, wraz z systemem kształcenia i dokształcania, zjawisko komplementarne. Jest instrumentem przystosowania się do zmiennych sytuacji, wzbogacania swoich kwalifikacji, lepszego rozpoznawania potrzeb młodzieży oraz sposobów organizowania samokształcenia i warsztatu swojej pracy. Dotyczy ono nauczycieli już wykształconych, bowiem nawet najlepsze wykształcenie nie czyni jeszcze nauczyciela doskonałym.

Doskonalenie nauczycieli polega więc na udzielaniu pomocy początkującym nauczycielom w okresie adaptacji do zawodu, nauczycielom w okresie samodzielności zawodowej – na aktualizowaniu, rozszerzaniu i pogłębianiu edukacji ogólnej, przedmiotowej i pedagogicznej,

zaznajamianiu z postępem nauki, udzielaniu pomocy w rozszerzaniu lub zmianie specjalizacji, a także na organizowaniu różnych form samokształcenia indywidualnego i zbiorowego, udzielaniu pomocy w działalności innowacyjnej i w samodzielnej pracy badawczej.

W systemie doskonalenia realizuje się także wiele zadań doraźnych, a także specyficznych form doskonalenia, np. kadry kierowniczej oświaty. Złożoność i zmieniająca się praca pedagogiczna, konkurencyjność innych źródeł informacji, zmiany wartości i dążeń młodzieży wymagają od nauczycieli weryfikacji kwalifikacji i kompetencji oraz postaw i działań. To doskonalenie właśnie ma za zadanie pozwolić nauczycielom sprostać dzisiejszym i przyszłym wyzwaniom, podnieść ich kompetencje innowacyjne, a w konsekwencji przyczynić się do podniesienia prestiżu społecznego i ekonomicznego zawodu nauczyciela.

Można powiedzieć, że doskonalenie ma charakter ciągły i trwa od początku do końca pracy nauczyciela. Najważniejszym jednak okresem w jego karierze zawodowej są pierwsze lata pracy zawodowej, kiedy to krystalizują się umiejętności i styl przyszłej pracy nauczycielskiej. Doskonalenie nauczycieli można zatem traktować jako jedną z form kształcenia ustawicznego, czyli kształcenia przez całe życie. Określenie to szczególnie przystaje do zawodu nauczycielskiego, ponieważ aby dobrze nauczać innych, trzeba samemu całe życie uczyć się, gdyż kwalifikacje zdobyte w uczelni po prostu się starzeją tak, jak kwalifikacje lekarza czy prawnika.

## **ZARYS HISTORII ORGANIZACJI ZWIĄZKOWEJ ZWIĄZKU**

### **NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO W PŁOCKU**

Związek Nauczycielstwa Polskiego jest jednym z najstarszych i najbardziej zasłużonych związków pracowniczych działających w Polsce. W procesie formowania się i kształtowania jego zrębów mierzył się on z wieloma okolicznościami, które w sposób specyficzny dla różnych okresów jego dziejów decydowały zarówno o trudnościach, zawirowaniach, jak i o osiągnięciach i sukcesach w jego działalności.

Specyficzne warunki dla rozwoju i działalności Związku Nauczycielstwa Polskiego otworzył nowy okres w jego historii, jakim był wybuch

II wojny światowej i jej skutki dla Polski. Okupacja ziem polskich na sześć lat odebrała bowiem Polakom szansę na normalną naukę. Ale ZNP nie pozostawił dzieci i młodzieży bez pomocy. Rozpoczęła się działalność Tajnej Organizacji Nauczycielskiej. Nauczanie w konspiracji podjęto także w Płocku i powiecie płockim, gdzie TON-em kierował Stefan Pernej. Wielu nauczycieli przystąpiło do tajnego nauczania, ryzykując własnym życiem. Wielu padło ofiarą prześladowań ze strony okupanta, ginąc w obozach koncentracyjnych i masowych egzekucjach. Płocka oświata straciła 48 nauczycieli członków ZNP i 5 nauczycieli nienależących do Związku<sup>1</sup>.

Wiosną 1945 roku TON zakończył działalność konspiracyjną i stopniowo wznowiono działalność ZNP w całym kraju. W Płocku już w lutym 1945 przystąpiono do organizowania Ogniska i Oddziału ZNP. Prezesem Zarządu Ogniska w Płocku został Józef Świecik, a prezesem Zarządu Oddziału Powiatowego – Stefan Pernej. Do Oddziału należało 10 ognisk z terenu powiatu: Bodzanów, Brudzeń, Brwilno, Miszewo Murowane, Ośnica, Rogozino, Słupia, Staroźreby, Święcice i Wyszogród<sup>2</sup>.

W kolejnych powojennych dekadach Związek w Płocku podejmował wiele działań zmierzających do poprawy warunków socjalno-bytowych pracowników oświaty. Szczególne działania podjęto także w kierunku likwidacji analfabetyzmu. Opieką otoczono również rodziny nauczycieli, którzy zginęli w okresie okupacji. Powołano Kasę Zapomogowo-Pożyczkową, która szybko zyskiwała członków, co zwiększało jej możliwości w zakresie udzielania pożyczek. W latach 60-tych skupiała już ponad tysiąc osób z Płocka i powiatu. Pomocy finansowej udzielano także w formie pożyczek i zapomóg z funduszy przyznawanych przez Zarząd Wojewódzki ZNP. Dbano również o poprawę warunków mieszkaniowych pracowników oświaty. Uwzględniając postulaty Związku, władze powiatowe rozpoczęły budowę małych domków jednorodzinnych dla nauczycieli wiejskich. Udało się także pozyskać pewną ilość mieszkań w Płocku.

---

<sup>1</sup> W. Nowakowska, T. Kurpiewski, *20-lecie działalności powojennej Związku Nauczycielstwa Polskiego w Płocku*, „Notatki Płockie” 1966, nr 3/37, s. 23.

<sup>2</sup> Ibidem.

Ponadto organizowano wypoczynek pracowników oświaty i ich rodzin w formie wczasów i wycieczek.

Oprócz spraw socjalno-bytowych ZNP na terenie miasta i powiatu zajmował się doszktałaniem i doskonaleniem nauczycieli, m.in. poprzez organizowane konferencje rejonowe oraz pomagając studiującym zaocznie. Zadania związane z doszktałaniem i doskonaleniem nauczycieli prowadził Wydział Pedagogiczny. W Zarządzie Powiatowym ZNP w Płocku na początku kierował nim Jan Gondzik we współpracy z zastępczynią – Kaziemierzą Śliwińską, natomiast w Zarządzie Ogniska ZNP w Płocku Wydział Pedagogiczny był prowadzony przez Piotra Jawtuchowicza – przewodniczącego i Irenę Grzegorzewską – zastępcę<sup>3</sup>.

Po 1948 roku władze państwowe zaczęły dążyć do ujednoczenia struktury organizacyjnej wszystkich związków zawodowych w Polsce. Działania te dotknęły także ZNP. W 1949 roku powołano Zakładowe i Międzyzakładowe Organizacje Związkowe (ZOZ i MOZ) na miejsce dotychczas dobrze funkcjonujących ognisk ZNP. Nauczyciele zostali poddani systematycznym szkoleniom ideologiczno-politycznym w duchu komunistycznym. Cel tych działań był oczywisty, to nauczyciele mieli wychować młode pokolenie, wyznające ideologię komunistyczną. Do prowadzenia tych szkoleń wykorzystano także ZNP. Niestety, nie ominęło to także struktur związkowych w Płocku i część działaczy Związku poddała się ideologii, głoszonej przez władze PRL, wprowadzając je w życie z wielkim zaangażowaniem. Na szczęście szkolenie ideologiczne nie było jedyną formą działalności ZNP. Przemiany październikowe 1956 roku spowodowały, że w działalności Związku przeważało znowu doszktałanie i doskonalenie zawodowe nauczycieli.

Wprowadzenie stanu wojennego 13 grudnia 1981 roku przerwało działalność organizacji, która miała już za sobą okresy kryzysu wewnętrznego, rozwinęła statutową działalność i była w przededniu wielkiego sukcesu – uchwalenia Karty Nauczyciela, uwzględniającej najważniejsze postulaty środowiska nauczycielskiego. Okres ten był ciężką próbą dla

---

<sup>3</sup> Ibidem.

Związku. Znów ważyły się jego dalsze losy. Kiedy jednak powstały pewne możliwości odbudowy ZNP, okazało się, że z owej próby organizacja wyszła zwycięsko.

Reaktywując swą działalność pedagogiczną, Związek nawiązał do sprawdzonych w przeszłości form i metod pracy. Wznowiono rejonowe konferencje pedagogiczne, łączące elementy szkolenia pedagogicznego i związkowego<sup>4</sup>. Reaktywowano pracę z młodymi nauczycielami. Zarząd Oddziału ZNP w Płocku zobowiązał prezesów ognisk, by każdy nauczyciel rozpoczynający pracę miał przydzielonego opiekuna. Co roku jesienią odbywały się spotkania z młodymi nauczycielami z udziałem władz oświatowych i związkowych<sup>5</sup>.

Związek Nauczycielstwa Polskiego czynnie uczestniczył w pracach „Okrągłego Stołu”. Przedstawiciele ZNP przedstawili pakiet postulatów nauczycieli, domagając się podjęcia prac nad zmianą aktów prawnych dotyczących edukacji, a także nowelizacji niekorzystnej dla oświaty ustawy o systemie rad narodowych i samorządu terytorialnego. Swoje stanowisko, w sprawie kształcenia, doksztalcenia i doskonalenia nauczycieli, Związek przedstawił w dokumencie pt. „Problemy kształcenia, doksztalcenia i doskonalenia nauczycieli – stan aktualny i kierunki zmian”. Część wniosków, zgłoszonych przez nauczycieli oraz ogniwa ZNP, dotyczących tego systemu zrealizowano m.in. przez:

- wprowadzenie w liceach ogólnokształcących klas i praktyk o profilu pedagogicznym,
- utworzenie w niektórych WSP kształcenia w dwóch przedmiotach nauczania,
- rozwijanie kształcenia pedagogicznego w szkołach wyższych, zwłaszcza technicznych, ekonomicznych i rolniczych<sup>6</sup>.

W Płocku klasy pedagogiczne zorganizowano w III LO im. Marii Dąbrowskiej.

---

<sup>4</sup> B. Tomaszewska, *Rola Związku Nauczycielstwa i jego wpływ na kształtowanie oświaty w Płocku w latach 1982-1990*, „Notatki Płockie” 2005, nr 3/204, s. 36.

<sup>5</sup> Ibidem.

<sup>6</sup> Ibidem, s.37.

## **FORMY DOKSZTAŁCANIA I DOSKONALENIA NAUCZYCIELI PROWADZONE PRZEZ ZWIĄZEK NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO W PŁOCKU**

Po zakończeniu II wojny światowej, w warunkach budowy nowej rzeczywistości społeczno-politycznej i gospodarczej, zorganizowanie samokształcenia, dokształcania i doskonalenia stało się jednym z głównych zadań w działalności pedagogicznej Związku Nauczycielstwa Polskiego. Związek, w działalności pedagogicznej, koncentrował się zatem na następujących problemach:

- ułatwianie członkom zdobycia możliwie najwyższych kwalifikacji zawodowych i wykształcenia ogólnego,
- opieka nad pracą samokształceniową nauczycieli i poszukiwanie dróg do jej intensyfikacji wśród mas członkowskich,
- stwarzanie możliwie najlepszych warunków do pracy wychowawczej i dydaktycznej nauczycieli przez udział ZNP w pracach Ministerstwa Oświaty, w opracowywaniu i opiniowaniu aktów normatywnych,
- naukowe opracowywanie, teoretyczne naświetlanie i praktyczne upowszechnianie problematyki dydaktycznej i wychowawczej przez aktyw związkowy komisji, sekcji i innych zespołów<sup>7</sup>.

Zaangażowanie ZNP w merytoryczną pomoc nauczycielom, w przygotowaniu do pracy zawodowej, wynikało z tradycji sięgających korzeniami okresu II Rzeczypospolitej – czasów, kiedy organizacje nauczycielskie aktywnie uczestniczyły w doskonaleniu zawodowym nauczycieli. Po II wojnie światowej całością prac, w ramach związkowego doskonalenia nauczycieli, zajęły się wydziały pedagogiczne powstające przy zarządach okręgowych i powiatowych oraz ogniska, w miarę odradzania się na ziemiach dawnych i tworzenia na ziemiach odzyskanych nowych ogniw związkowych.

Do ich podstawowych zadań należała organizacja konferencji rejonowych, a ponadto inicjowanie działalności terenowych bibliotek związkowych, prenumerata czasopism pedagogicznych oraz ułatwianie kontaktów

---

<sup>7</sup> *Związek Nauczycielstwa Polskiego. Zarys dziejów 1905-1985*, red. B. Grześ, Warszawa 1986, s. 423.



zawodowych nauczycielom szkół różnych typów i szczebli<sup>8</sup>. Działalności takiej służyła m.in. Centralna Biblioteka ZNP oraz wznowione po wojnie liczne wydawnictwa związkowe takie, jak: *Ruch Pedagogiczny*, *Praca Szkolna*, *Biuletyn konferencji rejonowych*, *Psychologia Wychowawcza*, *Przegląd Historyczno-Oświatowy*, *Głos Nauczycielski*, *Szkoła Zawodowa*, *Szkoły Wyższe*, *Szkoła Specjalna i Życie Szkoły*. W szeregu powiatach powoływano także powiatowe biblioteki ZNP, które w latach późniejszych (po 1950 roku) w wielu wypadkach zostały przekształcone w biblioteki pedagogiczne. Tak też było w Płocku.

### **Konferencje rejonowe**

Najbardziej jednak masową formą pracy samokształceniowej nauczycieli, prowadzonej pod kierunkiem ZNP, były konferencje rejonowe. Prowadzenie tych konferencji przekazało Ministerstwo Oświaty Związkowi na mocy zarządzenia z 9 listopada 1945 roku<sup>9</sup>. Ponadto Ministerstwo wyasygnowało na ich prowadzenie odpowiednie środki finansowe. Celem ich było *dążenie do podnoszenia i doskonalenia pracy nauczyciela, podtrzymywania wśród nauczycieli zainteresowań dla zagadnień ogólnej kultury współczesnej, nauki, oświaty i wychowania*, a ponadto konferencje miały również *zacieśniać węzły koleżeństwa między nauczycielstwem danego regionu, ułatwić organizowanie dalszego samokształcenia, dzielenie się spostrzeżeniami i zdobyczami w zakresie życia szkolnego i społecznego, urabianie i pogłębianie poziomu ideowego nauczyciela*<sup>10</sup>. W instrukcji, która stanowiła załącznik do wyżej cytowanego zarządzenia, wśród zaleceń dotyczących problematyki konferencji było również sformułowanie mówiące o tym, że konferencje mają służyć organizowaniu życia kulturalnego nauczycieli.

Pracą samokształceniową kierowała i programowała ją najpierw Główna Komisja Samokształceniowa, następnie Główna Komisja

---

<sup>8</sup> A. Smołalski, *Związek Nauczycielstwa Polskiego na Dolnym Śląsku w latach 1945-1970*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1976, s. 141.

<sup>9</sup> Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 9 listopada 1945 r. w sprawie organizacji nauczycielskich komisji rejonowych, Dz. Urz. Min. Oświaty 1945, nr 7.

<sup>10</sup> Zarządzenie Ministerstwa Oświaty i Wychowania z dnia 24 marca 1961 roku w sprawie utworzenia ośrodków metodycznych, Dz. Urz. Min. Oświaty 1961, nr 4, poz. 41.

Konferencji Rejonowych. Komisję tworzyli działacze, przedstawiciele ZNP i Ministerstwa. Wiosną 1947 roku odbył się pierwszy ogólnopolski zjazd ZNP poświęcony konferencjom rejonowym, na którym opracowano plan działania oraz ustalono metody i formy samokształcenia nauczycieli. Zwrócono wtedy uwagę na to, że w pierwszych latach powojennych konferencje rejonowe zajmowały się przede wszystkim doskonaleniem przedmiotowo-metodycznym nauczycieli, bo taka była potrzeba tego okresu. Niestety w niedługim czasie do programu związkowego weszła problematyka ideologiczna. Dopiero po 1956 roku większość oddziałów powiatowych ZNP rozpoczęła organizowanie rejonów konferencyjnych i odbudowę sprawdzonych już w doskonaleniu konferencji rejonowych. Konferencje z tego okresu z kolei zajmowały się przede wszystkim szkoleniem przedmiotowo-metodycznym.

Według zarządzenia Ministra Oświaty z 7 listopada 1957 roku w sprawie doskonalenia i doksztalcania nauczycieli, konferencje miały się odbywać 5 razy w roku<sup>11</sup>. Każda konferencja składała się z rozważań metodyczno-przedmiotowych związanych z lekcją, odczytu, wykładu, dyskusji i części towarzyskiej. Opracowano też trzy rodzaje konferencji rejonowych: problemowe, dydaktyczne, przedmiotowe. Konferencje problemowe poświęcone były jednemu zagadnieniu ogólnie – pedagogicznemu lub praktycznemu. W ich przygotowaniu oraz przeprowadzeniu przewodził Związek. Konferencje dydaktyczne obejmowały hospitacje 1 – 3 lekcji i dyskusję. Natomiast konferencje przedmiotowe były połączone z zebraniem, ale bez organizowania lekcji. Drugą i trzecią formę konferencji prowadziły ogniska metodyczne i ich instruktorzy.

Od 1960 roku konferencje rejonowe obejmowały już wszystkich nauczycieli i wychowawców wszystkich placówek oświatowo-wychowawczych. Główny cel tych konferencji sprowadzał się do tego, aby stwarzać nauczycielom warunki do refleksji nad metodami i treścią swej pracy, samokontroli i konfrontacji z pracą innych, zachęcania do samokształcenia

---

<sup>11</sup> Zarządzenie Ministra Oświaty w sprawie doskonalenia i doksztalcania nauczycieli oraz powołania powiatowych ognisk metodycznych, Dz. Urz. Min. Oświaty 1957, nr 15, poz. 130.

oraz wzbogacania wiedzy nowymi treściami. Od roku szkolnego 1962/1963 wprowadzono 3-letni program związkowych konferencji rejonowych jednokowy dla całego kraju. Program ten obejmował trzy zakresy problemowe, a mianowicie: założenia ideowo-wychowawcze szkoły, wszechstronny rozwój osobowości ucznia oraz szkoła a samodzielność pracy ucznia. Tak pomyślany program został przychylnie przyjęty przez środowiska nauczycielskie, a część rad pedagogicznych włączyła tematykę konferencji do swoich planów.

Także w Płocku Powiatowy Oddział Związku Nauczycielstwa Polskiego prowadził przez cały ten czas wzmożoną działalność w zakresie dokształcania i doskonalenia nauczycieli w powiecie i w mieście. Najprężniej działały rejon konferencyjne, w których odbywały się konferencje rejonowe. Z dokumentów, w archiwum ZNP w Płocku, wynika, że w latach 1950 – 1965, w powiecie płockim (łącznie z miastem) było zorganizowanych od 10 do 20 rejonów konferencyjnych.

Nad organizacją i przebiegiem konferencji rejonowych czuwał Wydział Pedagogiczny Zarządu Oddziału Powiatowego ZNP w Płocku. W skład tego wydziału wchodziła również Komisja Pedagogiczna, której zadanie było porównywane do komisji produkcyjnych w innych związkach. Przy organizacji konferencji pedagogicznych, Wydział Pedagogiczny przy Oddziale Powiatowym ZNP w Płocku nawiązał kontakt z Towarzystwem Wiedzy Powszechnej, Towarzystwem Naukowym i Biblioteką Pedagogiczną w Płocku.

**Tabela nr 1. Wykaz rejonów konferencji ogólnych w mieście Płocku i w powiecie płockim w roku szkolnym 1959-1960**

Nr Rejonu	Siedziba rejonu (szkoły wchodzące w skład rejonu )	Liczba nauczycieli
1	Zasadnicza Szkoła Zawodowa w Płocku Technikum Ekonomiczne	51
2	Technikum Mechanizacji Rolnictwa w Płocku Technikum Rolnicze w Trzepowie	40
3	Liceum Pedagogiczne w Płocku Szkoła Ćwiczeń w Płocku Szkoła Podstawowa nr 6 w Płocku	47

<b>Nr Rejonu</b>	<b>Siedziba rejonu (szkoły wchodzące w skład rejonu )</b>	<b>Liczba nauczycieli</b>
4	Zakład Wychowawczy w Płocku Dom Dziecka w Płocku	46
5	LO im. St. Małachowskiego w Płocku, LO im. Wł. Jagiełły w Płocku Szkoła Podstawowa im. Wł. Jagiełły w Płocku Towarzystwo Naukowe LO dla Pracujących w Płocku	66
6	Zasadnicza Szkoła Odzieżowa w Płocku Szkoła Podstawowa dla Pracujących w Płocku Szkoła Podstawowa nr 7 w Płocku Szkoła Podstawowa nr 10 w Płocku	58
7	Szkoła Podstawowa nr 1 w Płocku Szkoła Podstawowa nr 4 w Płocku Szkoła Podstawowa nr 5 w Płocku	65
8	Szkoła Podstawowa nr 2 w Płocku Szkoła Podstawowa nr 3 w Płocku Szkoła Podstawowa nr 8 w Płocku	69
9	Szkoła Podstawowa w Białej	42
10	Szkoła Podstawowa w Bielsku	62
11	Szkoła Podstawowa w Bodzanowie	44
12	Szkoła Podstawowa w Borowiczkach	32
13	Szkoła Podstawowa w Brudzeniu	31
14	Szkoła Podstawowa w Drobinie	46
15	Szkoła 11 – letnia w Małej Wsi	48
16	Szkoła 11 – letnia w Staroźrebach	79
17	Szkoła 11 – letnia w Wyszogrodzie	37
18	Szkoła Podstawowa w Rogozinie	31
19	Szkoła Podstawowa w Zągotach	20
20	Szkoła Podstawowa w Miszewie Murowanym	20

*Źródło: Archiwum ZNP w Płocku, Akta Zarządu Oddziału Powiatowego ZNP z lat 1958-1961, Kat. A, sygn. 1/63.*

Rokrocznie pierwsze zebranie Zarządu OP ZNP w Płocku poświęcone było omówieniu form i metod pracy samokształceniowej nauczycieli na dany rok szkolny. Przyjmowano wtedy do realizacji harmonogram konferencji ułożony przez Zarząd, który następnie rozsyłano do poszczególnych

rejonów konferencyjnych. Dodatkowo rokrocznie organizowano specjalne szkolenia dla przewodniczących rejonów konferencyjnych, których zadaniem było poprawne (zgodne z wytycznymi) prowadzenie samokształcenia nauczycieli w poszczególnych rejonach.

Konferencje rejonowe prowadzone były przeważnie metodą seminaryjną. Czasami wprowadzano prelegentów z zewnątrz, przeważnie wykładowców z wyższych uczelni, którzy wygłaszali prelekcję i w oparciu o nią rozwijała się dalsza dyskusja. Konferencje pedagogiczne w mieście organizowane były przez ogniska metodyczne ZNP. Konferencja taka składała się zazwyczaj z dwóch części: 1. zajęcia w poszczególnych ogniskach metodycznych w różnych szkołach i pracowni fizyko-chemicznej, 2. część odczytowa od godz. 12-tej do 14-tej w sali jednej ze szkół podstawowych w mieście. Większości nauczycieli z Płocka taka forma pracy odpowiadała, ponieważ wiele osób chciało się specjalizować w wybranym przez siebie kierunku.

Konferencje w terenie przebiegały podobnie. Na większości konferencji rejonowych prowadzone były lekcje pokazowe, a następnie wygłaszano referat związany tematycznie z oglądaną lekcją. Często były też opracowywane tematy wiążące się z aktualnymi wydarzeniami w kraju, z historią państwa polskiego, względnie omawiające zagadnienia ideologiczne. Referaty na te konferencje opracowywali sami nauczyciele z danego rejonu, indywidualnie lub zespołowo oraz zaproszeni prelegenci. Tematy wygłaszanych referatów dotyczyły zagadnień z zakresu dydaktyki, metodyk szczegółowych, psychologii, pedagogiki ogólnej, ale także polityki. Na konferencjach podawano nowości pedagogiczne i ich recenzje, zapoznawano ogół nauczycieli z najnowszymi czasopismami. Przykładowa tematyka referatów wygłoszonych na konferencjach rejonowych w powiecie płockim, w okresie od 1 IX do 30 VI 1959 roku obejmowała:

- *Problem zasad wychowania,*
- *Praca z dzieckiem trudnym,*
- *Zadania szkoły i nauczyciela w świetle III Zjazdu PZPR,*
- *Godziny wychowawcze w szkole podstawowej,*
- *Problem Ziem Zachodnich,*

- *Dzieje historyczne Ziemi Płockiej,*
- *Wychowanie patriotyczne w związku z 1000-leciem powstania Państwa Polskiego,*
- *Praca nauczyciela w środowisku,*
- *Praca nauczyciela w klasie I szkoły podstawowej,*
- *Psychologiczne podstawy niesprawnego myślenia uczniów*<sup>12</sup>.

Na drugą część konferencji rejonowych, tzw. część towarzyską, Wydział Pedagogiczny ZNP w Płocku zwracał także uwagę i pomagał w jej zorganizowaniu. Przeważnie były to wspólne posiłki zespołowo przyrządzane. Często towarzyszyła temu projekcja filmu, ognisko, zabawa taneczna, występy miejscowych zespołów młodzieżowych prowadzonych przez nauczycieli lub też występy samych uczestników konferencji. Część konferencji poświęcona była także wycieczkom turystyczno-krajoznawczym. Nauczyciele z Płocka i powiatu płockiego, w ramach konferencji, wyjeżdżali m.in.: nad morze, do Warszawy, do Łowicza – Żelazowej Woli – Nieborowa, do Puław – Kazimierza – Lublina, Majdanka, do Oświęcimia – Krakowa – Nowej Huty – Ojcowa. W sprawozdaniach Wydziału Pedagogicznego ZNP w Płocku podawano, że frekwencja nauczycieli na tych konferencjach wynosiła ponad 90 %.

Oprócz konferencji ogólnych rejonowych organizowano także konferencje poświęcone przedmiotom artystycznym. Takie konferencje prowadzone były przez kierowników ognisk metodycznych pod kierunkiem Wydziału Pedagogicznego przy ZOP ZNP w Płocku, w oparciu o Inspektoraty Oświaty. Z tych konferencji korzystali nauczyciele szkół podstawowych miasta i powiatu uczący przedmiotów artystycznych w szkole.

Prężna działalność konferencji rejonowych została zatrzymana w 1972 roku, kiedy Ministerstwo Oświaty nie wyraziło zgody na ich organizowanie w czasie pracy. Z perspektywy lat ich uczestnicy twierdzą, że właśnie konferencje rejonowe były ważną i powszechnie akceptowaną formą szkolenia zawodowego nauczycieli. Przede wszystkim dawały okazję

---

<sup>12</sup> Archiwum ZNP w Płocku, Akta Zarządu Oddziału Powiatowego ZNP z lat 1958-1961, Kat. A, sygn. 1/63, s. 9.

do koleżeńskich spotkań i towarzyskich imprez. W przypadku nauczycieli pracujących w małych placówkach, odległych od siebie o wiele kilometrów, miały duże znaczenie kulturotwórcze i z czasem stały się swoistym składnikiem nauczycielskiego życia i obyczajów. Przez organizatorów były traktowane bardzo poważnie, a przez miejscowe społeczeństwo otaczane szacunkiem. Dzień konferencji pedagogicznej był pewnym miłym przeżyciem dla nauczycieli i komitetów rodzicielskich, które również się do tej pracy chętnie włączały. Organizowanie rejonowych konferencji pedagogicznych oraz przygotowywanie się do dyskusji przez nauczycieli dodatkowo wpływało na rozwój ich czytelnictwa i podnosiło ich poziom samokształcenia. Konferencje rejonowe przetrwały więc wiele lat i od chwili ich likwidacji, w latach siedemdziesiątych, żadna z nowych form doskonalenia nauczycieli nie zapełniła luki po nich.

### **Kursy dla nauczycieli**

Konferencje rejonowe były w zasadzie podstawową, ale nie jedyną formą, doskonalenia i samodoskonalenia nauczycieli, organizowaną przez ZNP. W pracy tej doniosłą rolę odegrały również: zebrania problemowe rad pedagogicznych, kluby nauczycieli nowatorów, odczyty pedagogiczne, ruch postępu pedagogicznego, seminaria sekcji związkowych, kursy dla nauczycieli i aktywu związkowego, punkty konsultacyjne<sup>13</sup>.

Wydział Pedagogiczny Oddziału ZNP w Płocku, w okresie od grudnia 1959 roku do kwietnia 1960 roku, zorganizował kurs przygotowujący do uproszczonego egzaminu z zakresu Studium Nauczycielskiego z biologii i kurs z zakresu języka polskiego przygotowujący do studiów w Studium Nauczycielskim bez egzaminu wstępnego<sup>14</sup>. Zajęcia na tych kursach odbywały się w gmachu Liceum Pedagogicznego dla Wychowawczyń Przedszkoli, przy ul. Kolegialnej 23. Na kursie z biologii zajęcia odbywały się w soboty od godz. 16.00 do 19.30. Wykładowcami byli nauczyciele z wyższym wykształceniem ze szkół średnich Płocka,

---

<sup>13</sup> *Związek Nauczycielstwa Polskiego. Zarys dziejów 1905-1985*, red. B. Grześ, op. cit., s. 492.

<sup>14</sup> Archiwum ZNP w Płocku, Akta Zarządu Oddziału Powiatowego ZNP z lat 1958-1961, Kat. A, sygn. 1/63, s. 50-53.

a mianowicie: Piotrowicz Halina z LPWP (kierownik kursu), Fangor Maria z LO im. St. Małachowskiego, Polakowska Hanna z Liceum dla Pracujących, Buczyński Władysław z LPWP. Na ten kurs uczęszczało 20 osób, w tym 5 nauczycieli ze szkół płockich i 15 nauczycieli z powiatu.

Na kurs języka polskiego przygotowujący do studiów w SN bez egzaminu wstępnego uczęszczało 28 osób, w tym 10 nauczycieli z miasta i 18 z powiatu. Wykładowcami na tym kursie byli także nauczyciele, z wyższym wykształceniem z miasta Płocka tacy, jak: Kordulańska Janina z LP, Buczyński Władysław z LPWP, Sankowska Maria z LPWP, Więckiewicz Stefan z LPWP, Kurpiewski Tadeusz dyrektor szkoły podstawowej. Kierownikiem kursu była Zawadzka Maria – Kierownik Wydziału Pedagogicznego przy Oddziale Powiatowym ZNP w Płocku.

Kurs obejmował 180 godzin zajęć, w tym: zajęcia śródroczne, sesję letnią i dokończenie kursu śródrocznego. Zajęcia śródroczne odbywały się:

- od lutego do czerwca 1960 roku – co drugi tydzień po 8 godzin (4 w sobotę po południu i 4 w niedzielę przed południem),
- od września do listopada 1960 roku – 6 spotkań po 8 godzin dziennie,
- w sesji letniej – 9 dni roboczych po 6 godzin dziennie.

Kurs ten zakończył się egzaminami, składanymi przed Powiatową Komisją Szkolno-Pedagogiczną.

ZNP w Płocku pomagało także nauczycielom studiującym zaocznie (...) *poprzez organizowanie punktów konsultacyjnych, opracowywanie zestawów bibliotecznych, a także pomagało w uzyskiwaniu zniżek godzin i odciążenie od prac społecznych*<sup>15</sup>. Z pomocą nauczycielom matematyki, fizyki, chemii czy polonistom przychodziły konferencje specjalistyczno-przedmiotowe. *W Płocku w pracowni międzyszkolnej fizyki i chemii funkcję kierownika – metodyka pełnił Piotr Jawtuchowicz, a później Stefan Buczyński. W szkołach brak było pomocy naukowych do tych przedmiotów, więc dzieci z terenu Płocka na lekcje fizyki i chemii przychodziły do pracowni. Nauczyciele zaś spotykali się w każdą sobotę, aby ustalić najlepszą metodę*

---

<sup>15</sup> W. Nowakowska, T. Kurpiewski, op. cit, s. 27.



*przekazania wiedzy programowej w nadchodzącym tygodniu. Podobnie odbywało się przygotowanie metodyczne z innych przedmiotów*<sup>16</sup>.

### **Szkolenie ideologiczne**

W czasach stalinizmu, z uwagi na realizowaną politykę ateizacji i sowietyzacji szkoły, dla ukierunkowania pracy ideowo-wychowawczej nauczycieli, wzorowane dotychczas na polskich tradycjach związkowe doskonalenie, bardzo się zmieniło. Dawne, sprawdzone i cieszące się popularnością rzesz nauczycielskich konferencje rejonowe, będące zarazem wiodącą dotąd formą samokształcenia, zastąpiono regularnym, obligatoryjnym szkoleniem ideologicznym, w toku którego nauczyciele systematycznie byli poddawani intensywnemu oddziaływaniu ideowo-politycznemu. Ich działalność dopełniały jedynie nieznacznie komisje szkolno-pedagogiczne, skierowane na dostarczenie wiedzy pedagogicznej i przedmiotowo-metodycznej.

Dla wzmocnienia oddziaływań ideologicznych na nauczycieli, w pracy związkowej na rzecz zawodowego przygotowania nauczycieli, udział brali przedstawiciele ogniw związkowych, szczególnie wyższych szczebli (oddziałów, okręgów), władz szkolnych i samorządowych oraz nauki i kultury. Głównie jednak uczestniczył w nich przeszkolony aktyw partyjny, rekrutujący się spośród autentycznie zaangażowanych, gorliwych propagatorów idei socjalizmu. Jego zadaniem było zarówno sprawowanie ideologicznej kontroli nad kierunkiem ich zawodowego przygotowania, ocena pracy ogniw związkowych oraz mobilizowanie nauczycieli do zaangażowania się ideowo-politycznego i pracę na rzecz ideowego wychowania dzieci i młodzieży.

Cele szkolenia i samokształcenia ideologicznego nauczycieli i nadzoru pedagogicznego sprowadzały się do:

- przebudowy świadomości nauczycieli i przygotowania ich do prawidłowej realizacji nowych programów nauczania i wychowania na zasadach marksizmu i leninizmu,

---

<sup>16</sup> J. Szumański, *ZNP i oświata w rejonie płockim w latach 1956-1981*, „Notatki Płockie” 2005, nr 3/204, s. 25.

- praktycznego włączania się nauczycielstwa w proces budownictwa socjalistycznego,
- zapoznania ogółu nauczycieli z podstawami filozofii, socjologii, ekonomii politycznej, nauk pedagogicznych opartych na marksizmie-leninizmie,
- znajomości bieżącej problematyki politycznej, kulturalnej i gospodarczej, a głównie założeń planu 6-letniego<sup>17</sup>.

Szkoleniem ideologicznym kierował Wydział Społeczno-Pedagogiczny ZG ZNP, a na szczeblu okręgów i powiatów działaniami zarządzały Komisje Doksztalcania Ideologicznego. Materiały pomocnicze drukował „Głos Nauczycielski”, a Polskie Radio nadawało specjalne audycje.

Związek, niestety, podjął akcję masowego uświadamiania nauczycieli, aby doprowadzić do przekonania, że *w życiu politycznym, społecznym i gospodarczym Polski Ludowej decydować powinny założenia rewolucyjnego socjalizmu*<sup>18</sup>. W związku z realizacją tych zadań nastąpiła reorganizacja w strukturach Związku, która polegała na tym, że w miejsce dotychczasowych ognisk ZNP powoływano *zakładowe organizacje związkowe (ZOZ)* w szkołach i innych placówkach oświatowo-wychowawczych oraz *międzyzakładowe organizacje związkowe (MOZ)*, skupiające członków kilku placówek, zatrudniających mniejszą liczbę pracowników. W ramach tych zespołów tworzone zespoły i grupy samoksztalcania ideologicznego z wybieranymi przewodniczącymi na czele. W zarządach oddziałów powiatowych i miejskich powoływano wybranych nauczycieli na nowo utworzone stanowiska instruktorów szkolenia ideologicznego. W zarządach okręgowych Związku łączono wydziały: pracy społecznej i pedagogiczny i tworzone wydział społeczno-pedagogiczny z referatem samoksztalcania nauczycieli na miejsce dotychczasowego referatu komisji rejonowych. Nad całością szkolenia ideologicznego nauczycieli pieczę sprawował Wydział Społeczno-Pedagogiczny Zarządu Głównego ZNP, który organizował

---

<sup>17</sup> *Związek Nauczycielstwa Polskiego. Zarys dziejów 1905-1985*, red. B. Grześ, op. cit., s. 446.

<sup>18</sup> *Ibidem*, s. 447.

liczne kursy śródroczne i wakacyjne dla kierowników referatów, instruktorów i przewodniczących zespołów samokształcenia ideologicznego.

Po odbytym szkoleniu lub samokształceniu ideologicznym nauczyciele i pracownicy nadzoru pedagogicznego składali egzamin przed komisją państwową. W wypadku negatywnej oceny usuwano często doświadczonych nauczycieli ze stanowisk kierowniczych, co w ogólnym rozrachunku wcale nie poprawiało sytuacji szkolnictwa polskiego. W omawianym okresie usunięto lub przeniesiono do innych placówek oświatowo-wychowawczych około 118 tysięcy nauczycieli<sup>19</sup>. Jak wynika z powyższego, w latach 1949 – 1956, Związek zajmował się niestety głównie doskonaleniem, ale tylko w dziedzinie kształtowania świadomości socjalistycznej nauczycieli, rezygnując prawie całkowicie ze sfery metodycznej.

Szkolenie ideologiczne nauczycieli miasta Płocka i powiatu płockiego odbywało się pod kierunkiem powiatowej komisji szkolenia ideologicznego. Na początku roku szkolnego odbywało się zebranie członków tej komisji, podczas którego ustalano harmonogram pracy ideologicznej, na cały rok szkolny. W harmonogramie takim ustalano następujące zagadnienia:

- program szkolenia ideologicznego w danym roku szkolnym,
- sieć zespołów samokształcenia ideologicznego w MOZ i ZOZ miasta i powiatu,
- zatwierdzano instruktorów i kierowników samokształcenia ideologicznego (przez egzekutywę KP PZPR),
- zatwierdzano plan pracy oraz terminarz wyjazdów powiatowego instruktora szkolenia ideologicznego,
- ustalano i zatwierdzano terminarz zebrań szkolenia ideologicznego MOZ i ZOZ,
- ustalano i zatwierdzano terminarz zebrań Powiatowej komisji szkolenia ideologicznego,
- przydzielano opiekę nad poszczególnymi zespołami ZOZ i MOZ poszczególnym członkom komisji,

---

<sup>19</sup> Ibidem, s. 448.

- ustalano terminy powiatowych odpraw miesięcznych kierowników zespołów MOZ i ZOZ miasta i powiatu<sup>20</sup>.

W skład powiatowej komisji samokształcenia ideologicznego w Płocku wchodziły następujące osoby: przewodniczący komisji, instruktor powiatowy samokształcenia ideologicznego, pracownik wydziału propagandy Komitetu Miejskiego PZPR, pracownik wydziału oświaty Powiatowej Rady Narodowej, pracownik wydziału oświaty Miejskiej Rady Narodowej, przedstawiciele szkół. Czasami na zebraniach tej komisji byli obecni inni towarzysze, np. z Wojewódzkiego Komitetu PZPR czy z Okręgu Warszawskiego ZNP.

Samokształcenie ideologiczne nauczycieli organizowane przez ZNP w Płocku odbywało się w trzech formach: w szkołach politycznych, w kołach studiowania ruchu robotniczego, w grupach samokształceniowych. Wytyczne do tego kształcenia podawała PZPR, w postaci instrukcji KC PZPR w sprawie szkolenia ideologicznego nauczycieli, opartego o formy szkolenia partyjnego. Co miesiąc organizowano odprawy szkoleniowe dla kierowników poszczególnych zespołów. Na tych szkoleniach podawano tezy na poszczególne miesiące szkolenia, np.:

1. Tezy, dla zespołów ruchu robotniczego na miesiąc grudzień 1955 roku, brzmiały:
  - *Powszechny związek i uwarunkowanie rzeczy i zjawisk w przyrodzie i społeczeństwie.*
  - *Dialektyka materialistyczna – nauką o rozwoju, jedyną nauką metodą poznawania i przekształcania świata.*
  - *Prawo powszechnego związku i wzajemnego uwarunkowania rzeczy i zjawisk.*
  - *Konieczność wszechstronnej analizy zjawisk.*
  - *Konieczność naukowo – historycznego ujmowania zjawisk społecznych.*
  - *Znaczenie głównego ogniwa w łańcuchu wydarzeń historycznych.*

---

<sup>20</sup> Archiwum ZNP w Płocku, Akta Zarządu Oddziału Powiatowego ZNP z lat 1958-1961, Kat. A, sygn. 1/59, s.1.

2. Tezy, dla zespołów szkoły politycznej (II rok nauki) na miesiąc listopad 1955 roku, brzmiały:

- *Okres przejściowy od kapitalizmu do socjalizmu.*
- *Układy społeczno-ekonomiczne w Polsce Ludowej oraz powstanie i szybki rozwój układu socjalistycznego.*
- *Klasy społeczne w Polsce Ludowej i ich stosunki wzajemne.*
- *Na czym polega znaczenie leninowskiej trójjedynnej zasady polityki partii na wsi.*
- *Źródła wypaczeń przy realizacji tej zasady w Polsce Ludowej i kierunki ich przewyższania w świetle IV Plenum KC PZPR<sup>21</sup>.*

W roku szkolnym 1954/1955 w mieście Płocku zorganizowano 21 Zakładowych Organizacji Związkowych w poszczególnych szkołach i innych placówkach oświatowo-wychowawczych, a w powiecie płockim 34 Międzyzakładowe Organizacje Związkowe<sup>22</sup>. Wyniki pracy ideologicznej, w poszczególnych zespołach, oceniała na comiesięcznych zebraniach powiatowa komisja samokształcenia ideologicznego. Podczas tych zebrań szczególnie analizowano poczynania kierowników poszczególnych zespołów, oceniając stopień ich zaangażowania politycznego. W wyniku krytyki często zmieniano osoby na stanowiskach kierowników zespołów samokształceniowych, poszukując tych, którzy prezentowali zdecydowaną postawę ideologiczną. Na przykład w ciągu jednego półrocza roku szkolnego 1953/1954 wskutek słabej pracy ideologicznej zmieniono kierowników zespołów w sześciu MOZ : Biała, Maszewo, Bielsk, Łubki, Staroźreby i Bodzanów.

Trudno oceniać zdecydowanie wyniki samokształcenia ideologicznego nauczycieli powiatu płockiego i miasta Płocka, prowadzonego przez Oddział Powiatowy ZNP w Płocku. Zachowane dokumenty raczej gloryfikują ten okres w działalności Związku. W sprawozdaniach z tego samokształcenia można jednak odszukać informacje o niedostatecznych

---

<sup>21</sup> Archiwum ZNP w Płocku, Akta Zarządu Oddziału Powiatowego ZNP, Kat. A, syg. 1/61, s. 3-7.

<sup>22</sup> Archiwum ZNP w Płocku, Akta Zarządu Oddziału Powiatowego ZNP, Kat. A, syg. 1/58, s. 5-6.

wynikach tej działalności. Wymienia się tam m.in. nazwiska nauczycieli, którzy zdecydowanie nie poddawali się akcji samokształceniowej, podaje się także informacje o niskiej frekwencji na spotkaniach szkoleniowych (niekiedy nawet 70%). Zdarzało się, w niektórych MOZ (np. w Górze i w Przedborzu), że zebrania samokształceniowe organizowano 1-go dnia każdego miesiąca, czekając „na okazję”, kiedy nauczyciele przyjeżdżali po pobory. Należy więc przypuszczać, że w tych zespołach były poważne trudności w „ściągnięciu” nauczycieli na zebrania samokształceniowe.

**Tabela nr 3. Samokształcenie ideologiczne nauczycieli miasta Płocka i powiatu płockiego w roku szkolnym 1954/1955**

Rok szkolny 1953/1954		Ilość osób		
		Powiat 32 ośrodki	Miasto 22 ośrodki	Razem 55 ośrodków
Nauczyciele objęci samokształceniem ideologicznym	Członkowie PZPR	45	66	111
	Kandydaci na członków PZPR	72	Brak danych	72
	Członkowie ZMP	76	28	104
	Członkowie ZSL	77	23	100
	Bezpartyjni	175	201	376
	Razem	445 osób	318 osób	763 osoby
Kierownicy zespołów samokształcenia ideologicznego	Członkowie PZPR	11	9	20
	Członkowie ZMP	6	2	8
	Członkowie ZSL	8	2	10
	Bezpartyjni	7	9	16
	Razem :	32 osoby	22 osoby	55 osób

Źródło: Archiwum ZNP w Płocku, Akta Oddziału Powiatowego ZNP, Kat. A, syg. 1/60, s. 32-42.

Część kierowników samokształcenia ideologicznego niesystematycznie brała udział w powiatowych konferencjach roboczych, organizowanych dla nich podczas Zarządu Oddziału. W zespołach tych kierowników często popełniano liczne błędy w szkoleniu, nie realizowano zalecanej tematyki, a nawet przeprowadzano materiał niezgodny z programem szkolenia na dany miesiąc. Wielu nauczycieli w powiecie zdecydowanie odmawiało uczestniczenia w samokształceniu ideologicznym. W sprawozdaniach

ostro ich się krytykuje, wskazując, że nawet interwencja Zarządu Oddziału Powiatowego i osobista interwencja instruktora powiatowego, nie przynosiły rezultatów. W celu podnoszenia na coraz wyższy poziom samokształcenia ideologicznego powiatowy instruktor samokształcenia ideologicznego przeprowadzał co miesiąc kontrolę i wizytację MOZ na zebraniach szkoleniowych i hospitałował lekcje, śledząc, jak samokształcenie ideologiczne pomaga nauczycielom w codziennej pracy szkolnej.

Nauczyciele – „aktywni członkowie MOZ” brali aktywny udział w pracy ze środowiskiem. Poznając na samokształceniu zadania i wskazania partii, przenosili je do chłopów w swych gromadach. W początku lat pięćdziesiątych, zgodnie ze wskazaniem IX plenum partii, w wielu MOZ nauczyciele zakładali poletka doświadczalne i *ogródki miczurinowskie*. Takie poletka założono m.in. przy szkole w Staroźrebach, Ciachcinie, Radzanowie, Rogotwórsku<sup>23</sup>. Wielu nauczycieli – szczególnie zaangażowanych działaczy ideologicznych – prowadziło wzmoczoną działalność na wsi. Brali udział w kampaniach wiosennych, letnich i jesiennych prac polowych. Tematykę lekcyjną bardzo często, wręcz przesadnie i nienaturalnie nasycali tematyką upraw, rodzajami siewów itp. Niektórzy sami ze swoimi uczniami zakładali i prowadzili uprawy w pobliżu szkół, aby w ten sposób dawać, ich zdaniem, najlepszy przykład. Nauczyciele ci, zarówno w pracy szkolnej z dziećmi i młodzieżą, jak i w pracy w gromadach wiejskich, przekonywali chłopów o wyższości gospodarki zespołowej nad indywidualną. Nauczyciele – członkowie partii brali także aktywny udział w prowadzeniu szkoleń partyjnych w gromadzkich podstawowych organizacjach partyjnych (POP). Opracowywali audycje dla radiowęzłów w powiecie i wygłaszali je „piętnując wroga klasowego”. Ich działalność nie zawsze spotykała się z aprobatą, bo zdarzało się, że takich nauczycieli wyszydzano, obrzucano kamieniami, próbowano zastraszyć.

Na terenie miasta Płocka i powiatu (...) *objęto szkoleniem ideologicznym niemal wszystkich nauczycieli, przerabiając z nimi między innymi następujące zagadnienia:*

---

<sup>23</sup> Archiwum ZNP w Płocku, Akta Oddziału Powiatowego ZNP, Kat. A, sygn. 1/60, s. 34.

1. *Materializm dialektyczny i historyczny.*
2. *Materializm dialektyczny, a ideologia współczesna.*
3. *Patriotyzm i internacjonalizm w wychowaniu.*
4. *Wychowanie polityczne.*
5. *Rola kolektywu w wychowaniu.*
6. *Humanizm socjalistyczny w wychowaniu, itp.*

*W zakresie szkolenia ideologicznego wiele pracowali i wyróżniali się członkowie ZNP: przede wszystkim Ludwik Ciesielski, a potem Stanisław Zawalski, Stefan Pernej, Julian Kordulasiński, Władysława Kowalska, Kazimierz Jakubowski, Jadwiga Gościcka, Augustyna Grabecka, Władysław Buczyński, Czesław Zieliński i wielu innych<sup>24</sup> Na odcinku kształcenia ideologicznego (...) dzięki pomocy Związku dokonały się w świadomości nauczycielstwa dość duże przemiany, którym towarzyszyły pogłębienie wiedzy ogólnej i zmiana poglądu na świat. Tak więc – kiedy w pierwszych latach po II wojnie światowej w dyskusjach nauczycielskich można się było spotkać z wypowiedziami świadczącymi o nieufnym ustosunkowaniu się do nowej rzeczywistości – to po latach usilnej pracy ZNP wychował nowego nauczyciela, pracującego w nowej szkole. Odbiciem tego faktu jest między innymi duży napływ nauczycieli do partii, duże zaangażowanie społeczne, zwłaszcza na wsi, we wszystkich dziedzinach życia. Praca nauczycieli znajduje coraz wyższe uznanie władz. M. in. (...) tow. Konstanty Krawczyk – sekretarz KM PZPR stwierdził, że nauczycielstwo płockie dało duży wkład pracy w laicyzację szkoły i środowiska<sup>25</sup>.*

Warto jednak nadmienić, iż mimo wielkich wysiłków władz, podjętych zwłaszcza w okresie ofensywy ideologicznej, i w konsekwencji ideowego zniewolenia części nauczycielstwa, to jednostronne oddziaływanie nie było w pełni skutecznym narzędziem przeobrażeń światopoglądowych członków organizacji związkowej. Zmuszanie do prezentowania „naukowego światopoglądu” powodowało ukrywaną przez wielu nauczycieli antynomie między uznawanym przez nich systemem wartości a powinnością

---

<sup>24</sup> W. Nowakowska, T. Kurpiewski, op. cit, s. 24.

<sup>25</sup> Ibidem, s. 25.



służbową. Przymus oraz strach przed represjami wywoływały wyłącznie deklaracyjną u wielu nauczycieli postawę akceptacji ideologii komunistycznej. Przynębili oni sobie *podwójny język*, inaczej wypowiadali się na zebraniach, inaczej w domu rodzinnym i w gronie zaufanych kolegów. Było to zakłamanie na skalę masową, które cechowało wielu nauczycieli wszystkich szczebli. Obligatoryjnym czynnikiem, warunkującym pracę w zawodzie nauczycielskim do 1956 r., zalecanym także przez ZG ZNP, było przecież ukończenie szkolenia ideologicznego.

Dodać także należy, iż niezależnie od narzucanej Związkowi Nauczycielstwa Polskiego ideologii władz państwowych, w duchu której zmuszony był podejmować działalność edukacyjną ze środowiskiem nauczycielskim, nierzadko jego rzeczywiste przedsięwzięcia charakteryzował dymorfizm, polegający na świadomym oddzielaniu tego, co słuszne i potrzebne nauczycielom, od tego, co – w świetle zarządzeń władz politycznych – konieczne. W owym podejściu kryła się prawdziwa troska o jakość przygotowania zawodowego nauczycieli, ich kompetencje merytoryczne i satysfakcję funkcjonowania w tym trudnym zawodzie, w jakże trudnych czasach.

Przemiany październikowe 1956 roku spowodowały, że wytyczone wcześniej plany szkolenia ideologicznego nauczycieli zostały zaniechane. Poprzednio prowadzone szkolenie było bardzo jednostronne. Nauczyciele oczekiwali natomiast przejścia na szkolenie – samokształcenie, oparte na dziełach klasyków pedagogiki. Po roku 1956 w działalności Związku przeważa więc znowu doksztalcanie i doskonalenie zawodowe nauczycieli.

### **Działalność Związku Nauczycielstwa Polskiego na rzecz rozwoju zawodowego nauczycieli w latach 80. i 90. XX wieku.**

W trudnych latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych w sferze zainteresowań ogniw ZNP znajdowały się problemy zawodowej i środowiskowej adaptacji młodych nauczycieli. Tradycją stały się coroczne spotkania z młodymi nauczycielami. Z uwagi na duże zapotrzebowanie, początkujących nauczycieli, na informacje, zwłaszcza prawne, Zarząd Główny ZNP wydał w 1988 roku „Vademecum młodego nauczyciela”.

W latach 1986 – 1990 w Płocku organizowane były „Spotkania pokoleń”, na których starsi wiekiem nauczyciele mogli podzielić się swym doświadczeniem z młodymi pracownikami oświaty. Działalność kulturalną koordynowała Komisja Społeczno-Kulturalna ZG ZNP we współpracy z Centralnym Klubem Młodych Nauczycieli. Działalność ta do końca 1989 roku była finansowana ze scentralizowanego funduszu socjalnego<sup>26</sup>.

Transformacja ustrojowa i społeczno-gospodarcza zapoczątkowana wydarzeniami 1989 roku, przyniosła w oświacie okres niepewności, a pojawiające nowe, niepopularne w środowisku nauczycielskim, decyzje skupiły uwagę Związku na częstych naradach z aktywnym związkowym, w celu przekazywania pełnej wiedzy o aktualnych wydarzeniach oraz odczuciach, zachowaniach, opiniach i reakcjach pracowników szkół i członków ZNP.

W tym czasie Oddział Płocki ZNP zajmował się również problemami pracowniczymi i indywidualnymi swoich członków. Zapewniono wtedy bezpłatne poradnictwo prawne dla nauczycieli – członków ZNP. Organizowano także szkolenia i kursy dla nauczycieli dotyczące prawa oświatowego i awansu zawodowego. Przedstawiciele Oddziału brali udział w komisjach kwalifikacyjnych i egzaminacyjnych oraz Społecznej Inspekcji Pracy.

Kosztowny okres zmian w zarządzaniu i gospodarce w sposób zasadniczy odbił się także na oświacie i nauczycielach. Mimo to Związek Nauczycielstwa Polskiego aktywnie włączył się w przemiany społeczne i oświatowe, i choć nie zawsze był skuteczny w działaniu, zdecydowanie walczył o status zawodowy i godziwe płace nauczycieli, bronił interesów wszystkich pracowników oświaty oraz praw związkowych<sup>27</sup>.

## PODSUMOWANIE

Zaprezentowane fakty ukazują kierunki działań w zakresie dokształcania i doskonalenia nauczycieli w trudnym okresie historii. Wynika z nich odpowiedzialność nauczyciela, który pełnił określone role w przeszłości.

---

<sup>26</sup> B. Tomaszewska, op. cit, s. 39.

<sup>27</sup> M. Choczyński, *Wybrane problemy z działalności Związku Nauczycielstwa Polskiego na rzecz oświaty płockiej w okresie transformacji 1989 – 2005*, „Notatki Płockie” 2005, nr 3/204, s. 55.

Pedagog był obarczony wieloma funkcjami natury społeczno-politycznej oraz ideologicznej. To właśnie na nim spoczywał obowiązek pracy na użytek społeczeństwa, kiedy był potrzebny w szkole i środowisku lokalnym oraz rozstrzygania o kluczowych sprawach w dziedzinie nauczania i wychowania, pomimo ideologii i partyjności, która niekiedy o tych czynnikach decydowała.

Nauczyciele w procesie doskonalenia upatrywali szansę na lepszy rozwój zawodowy, lepsze warunki materialne, a może przede wszystkim na większą niezależność w kształceniu młodych pokoleń. Doksztalcanie nauczycieli trzeba zatem rozumieć jako proces autonomiczny, który ma swoje wewnętrzne prawidłowości, choć autonomia tego procesu wcale nie oznacza jego pełnej samodzielności i niezależności.

## **Bibliografia**

### **Źródła:**

Archiwum ZNP w Płocku, Akta Zarządu Oddziału Powiatowego ZNP z lat 1958-1961, Kat. A

### **Akty prawne:**

Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 9 listopada 1945 roku w sprawie organizacji nauczycielskich konferencji rejonowych, Dz. Urz. Min. Oświaty 1945. Nr 7.

Zarządzenie Min. Oświaty z dnia 7 listopada 1957 roku w sprawie doskonalenia i doksztalcania nauczycieli oraz powołaniu powiatowych ognisk metodycznych, Dz. Urz. Min. Oświaty 1957, Nr 15, poz. 130.

Zarządzenie Ministerstwa Oświaty i Wychowania z dnia 24 marca 1961 roku w sprawie utworzenia ośrodków metodycznych, Dz. Urz. Min. Oświaty 1961, nr 4, poz. 41.

**Opracowania i artykuły naukowe:**

- Bodal T., Zarys historii Związku Nauczycielstwa Polskiego w Płocku w latach 1905 – 1965, „Notatki Płockie” 2005, nr 3/204.
- Choczyński M., *Wybrane problemy z działalności Związku Nauczycielstwa Polskiego na rzecz oświaty płockiej w okresie transformacji 1989 – 2005*, „Notatki Płockie” 2005, nr 3/204.
- Grześ B., *Związek Nauczycielstwa Polskiego: od korzeni po współczesność*, Warszawa 2000.
- Mielczarek F., *Ideologiczno-polityczna indoktrynacja nauczycieli w Polsce w latach 1945 – 1956*, Opole 1997.
- Nowakowska W., Kurpiewski T., *20-lecie działalności powojennej Związku Nauczycielstwa Polskiego w Płocku*, „Notatki Płockie” 1966, nr 3/37.
- Smołański A., *Związek Nauczycielstwa Polskiego na Dolnym Śląsku w latach 1945 – 1970*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1976.
- Szumański J., *ZNP i oświata w rejonie płockim w latach 1956-1981*, „Notatki Płockie” 2005, nr 3/204.
- Tomaszewska B., *Rola Związku Nauczycielstwa i jego wpływ na kształtowanie oświaty w Płocku w latach 1982-1990*, „Notatki Płockie” 2005, nr 3/204.
- Związek Nauczycielstwa Polskiego. Zarys dziejów 1905 – 1985*, red. B. Grześ, Warszawa 1986.